

Наталія Курило,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри документознавства
та інформаційної діяльності
Луганський національний університет
імені Т. Шевченка

ДІАГНОСТУВАННЯ СТРУКТУРИ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ

У статті на основі даних діагностування студентів-документознавців Луганського національного університету імені Тараса Шевченка проаналізовано складові структури навчальної мотивації, а також виявлено основні детермінанти, що сприяють підвищенню мотивації навчальної діяльності студентів. Отримані результати доводять, що мотивація до навчання постає комплексом спонукань, що складається з багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників, які в своїй взаємодії активізують навчальну діяльність.

Ключові слова: навчальна мотивація, студенти-документознавці, зовнішня та внутрішня мотивація, діагностування.

В статье на основе данных диагностики студентов-документоведов Луганского национального университета имени Тараса Шевченко проанализированы составляющие структуры учебной мотивации, а также выявлены компоненты воздействия и основные спектры мотивации учебной деятельности студентов. Полученные результаты доказывают, что мотивация обучения являет собой комплекс побуждений, состоящий из множества внутренних и внешних факторов, которые в своем взаимодействии активизируют учебную деятельность.

Ключевые слова: учебная мотивация, студенты-документоведы, внешняя и внутренняя мотивация, диагностирования.

In reliance on the diagnostic data of students of Department of Documentation and Information Work of Luhansk Taras Shevchenko National University, the article concerns the analysis of structural components of academic motivation. The main determinants, conducive to the students' high academic motivation, are discussed. The obtained results demonstrate that the academic motivation is the complex of motives, which includes many internal and external factors that in combination activate educational activities.

Key words: academic motivation, prospective document specialists, external and internal motivation, diagnosing.

Проблема підвищення навчальної мотивації студентів вищих навчальних закладів (ВНЗ) є однією з найобговорюваніших проблем у педагогічних колах. Навчання у ВНЗ суттєво відрізняється від шкільного й потребує від студентів уміння не лише засвоювати отримані під час лекцій знання, а й самостійно опрацьовувати навчальний матеріал, працювати з науковою літературою, самовдосконалюватися тощо, а отже, потребує й формування відповідних мотивів, які б спонукали особистість до такої порівняно нової діяльності. Проблема формування навчальної мотивації студентів полягає у визначенні причинно-наслідкових зв'язків зниження рівня мотивації та вивченні детермінант, що сприяють її підвищенню. Зниження інтересу до навчання сучасні дослідники пов'язують із цілою низкою чинників: від соціально-політичних до психологічних та психофізіологічних особливостей розвитку молодого людини в цей період. Початок її навчання у ВНЗ охарактеризований становленням характеру; у цей час відбувається оволодіння комплексом соціальних ролей, спостерігається підвищення потреби у визнанні. Суттєві зміни відбуваються і в мотиваційній сфері особистості. Це зміна ціннісних орієнтацій, інтенсивне формування спеціальних здібностей, пов'язаних із професіоналізацією. Разом із тим продовжують розвиватися й утверджуватися такі важливі якості, як рішучість, наполегливість, самостійність, бажання виявляти ініціативу, вміння керувати своїми емоціями й володіти собою. Проте фізіологи зазначають, що у віці 17–19 років здатність особистості до свідомого регулювання своєю поведінкою ще недостатньо розвинута.

Мета нашої статті – на основі даних діагностування студентів-документознавців Луганського національного університету імені Тараса Шевченка проаналізувати складові структури навчальної мотивації, а також виявити фактори впливу.

Дослідженням внутрішньої та зовнішньої мотивації навчальної діяльності та умов їх формування займалися Л. І. Божович, Є. Н. Ільїн, В. Г. Леонт'єв, А. К. Маркова, М. Є. Мільман, А. Б. Орлов та інші вчені. Вони одностайні в тому, що мотивація будь-якої людської діяльності постає складною системою, яка охоплює певні ієрархічні структури, а розвиток професійної спрямованості студентів у ВНЗ зумовлюють попередні й більш ранні форми вираження позитивного ставлення до професії та мотиви, що стоять за цим ставленням.

Навчальну мотивацію більшість дослідників визначають як конкретний вид мотивації діяльності навчання. Однак разом з тим вона спонукається цілою низкою мотивів, не завжди пов'язаних зі змістом навчання. Необхідно зазначити, що навчальну мотивацію визначають кілька специфічних для цієї діяльності чинників. По-перше, на неї впливають зміст і характер самої освітньої системи, освітній заклад, де здійснюється навчальна діяльність; по-друге, організація освітнього

процесу, специфіка навчального предмета; по-третє, суб'єктні особливості студента (вік, стать, інтелектуальний розвиток, здібності, самооцінка, його взаємодія з оточенням тощо), а також суб'єктивні особливості педагога.

До специфічних особливостей навчальної мотивації можна зарахувати її інтегральну будову, що наділена високим ступенем комулятивності, оскільки виникає як результат скупчення певних різнопланових характеристик стану, які не можуть в сукупності зводитися до однієї сумарної ознаки, але які здатні визначати спрямованість свідомості.

Дослідження особливостей навчальної мотивації передбачає застосування комплексного підходу, що полягає в урахуванні таких особливостей: по-перше, навчальну мотивацію, як і будь-який інший вид мотивації, спонукають різними видами мотивів, що сприяють здійсненню одних дій і перешкоджають виконанню інших; по-друге, стосовно самої діяльності мотиви поділяються на зовнішні, які перебувають за межами навчальної діяльності, і внутрішні, пов'язані безпосередньо з процесом навчання; по-третє, ці мотиви спричинені суб'єктивними і об'єктивними чинниками, індивідуальними для кожної особистості.

Для вивчення мотиваційної сфери та визначення місця навчальних мотивів серед інших груп мотивів, що спонукають студентів до навчання, було проведено діагностування студентів спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» та магістрантів цієї ж спеціальності. У дослідженні взяли участь понад 150 студентів. Для досягнення мети було використано модифіковані методики діагностування структури навчальної мотивації, методику дослідження інтересів до професії, а також метод анкетування тощо. Проведене дослідження дозволило одержати і суб'єктивну інформацію у вигляді думок і висновків самих студентів, і відомості об'єктивного характеру, отримані за допомогою анкет і методик.

Для того, щоб об'єктивно оцінити отримані результати, дослідження навчальної мотивації ми проводили в комплексі з оцінюванням інших важливих показників, які в своїй сукупності пояснюють виникнення тих чи інших мотивів. Нас цікавило ставлення студентів до навчального закладу й безпосередньо до процесу навчання, свідомість вибору майбутньої спеціальності, коло інтересів, плани на майбутнє тощо.

Як показало проведене нами опитування, переважна більшість студентів (75 %) свою майбутню спеціальність обрала самостійно, 19 % зробили свій вибір за допомогою батьків, 4 % за порадою друзів і лише 2 % своє рішення пояснили як випадковий вибір. Усі 100 % студентів відповіли, що не помилилися з вибором майбутньої професії і навіть при можливості не змінили б свого рішення. Свою відповідь студенти пояснили свідомим вибором та перспективністю обраної спеціальності.

Поєднання предметів документознавчого циклу: інформатики, програмування, іноземних мов – відкривають широкі перспективи у виборі

майбутнього місця роботи. Необхідно відзначити, що майже всі студенти визначилися з можливим місцем роботи: 87 % опитаних відповіли, що збираються працювати за фахом, 75 % з них хотіли б працювати в місцях проходження практики. Серед названих місць переважали податкова служба, центр зайнятості, органи місцевого самоврядування тощо. Ще 12 % хотіли б працювати у відділах кадрів та службах документаційного забезпечення різних установ. Майже 10 % передбачають можливість відкриття власних фірм з програмного забезпечення чи надання різного роду послуг. І лише 1 % опитаних не визначилися з вибором майбутнього місця роботи.

Серед переваг навчання студенти називали професіоналізм викладачів, застосування інтерактивних засобів навчання, можливість навчатися дистанційно, можливість користування інтернетом, сучасне оснащення аудиторій тощо. Цікавими були відповіді про недоліки в навчальному процесі: 72 % студентів скаржилися на перевантаження, 69 % повідомили про те, що завеликий обсяг матеріалу передбачає самостійне вивчення. Труднощі студентів під час вивчення матеріалу, який виноситься на самостійне опрацювання, визнали й викладачі. Причину виникнення цих труднощів вони пов'язують із невмінням студентів працювати з науковою літературою, робити висновки, аналізувати й узагальнювати прочитаний матеріал. А інколи й узагалі докладати зусиль при навчанні. При підготовці до практичних і лабораторних занять переважна більшість студентів користується лише лекціями й матеріалами з інтернету. Бібліотеку відвідують лише 63 % опитаних, 31 % з яких приходять до бібліотеки лише за підручниками. І лише 32 % студентів повідомили, що користуються іншими бібліотечними послугами, опрацьовуючи періодичну й наукову літературу.

Заняття в першу зміну 12 % студентів не подобаються, 6 % студентів висловили бажання самостійно обирати предмети для навчання, 2 % опитаних хотіли б вивчати лише фахові дисципліни й зовсім не вивчати предмети загального циклу. 28 % студентів не назвали жодних недоліків і зазначили, що їм усе подобається в організації навчання.

Діагностування мотиваційної сфери показало, що навчальна діяльність студентів спричинена широким спектром мотивів, які можна об'єднати в п'ять груп: широкі соціальні мотиви, досягнення успіху, мотиви, пов'язані з інтересом до майбутньої професії, пізнавальні мотиви та мотиви уникнення невдач.

Майже 30 % відповідей указали на перевагу широких соціальних мотивів при навчанні. До цієї групи увійшли мотиви, пов'язані з особистими потребами студентів, прагненням посісти гідне місце в колективі однолітків, а з часом і в суспільстві. Змістові характеристики цих мотивів було пов'язано з отриманням поваги, визнанням, утвердженням певного статусу. Такі прагнення можна пояснити і психологічними

особливостями розвитку в зазначеному віці, а також потребою в самовизначенні.

Результати опитування показали, що 28 % студентів під час навчання орієнтовані на досягнення успіху. І цей успіх пов'язують не лише з результатами навчання, а й із подальшою перспективою кар'єрного зростання. Як ми зазначали вище, 10 % студентів упевнені, що отримана освіта дозволить їм стати власниками приватних підприємств різних напрямів.

На третьому місці за значущістю опинилися мотиви, пов'язані з інтересом до майбутньої професії. Такі відповіді становлять 21 % від загальної кількості. Такий результат можна пояснити свідомим вибором майбутньої професії, а також підвищенням затребуваності фахівців-документознавців на ринку праці.

Пізнавальні мотиви, мотиви пов'язані з інтересом до змісту навчального матеріалу, процесу навчання, з інтересом до наукового пізнання становлять лише 12 % від загальної кількості. Порівняно невисокий відсоток пізнавальних мотивів свідчить про наявність протиріч між навчанням як основним видом діяльності, одержанням фахової підготовки і низькими показниками до власне пізнавальної діяльності. Протиріччя спостерігається й у результатах самого навчання. Невисокий рівень пізнавальної мотивації не відобразився на загальних результатах навчання. Переважна більшість студентів зазначеної спеціальності добре навчається.

Для 9 % студентів актуальними є мотиви запобігання невдач, бажання не засмучувати батьків, не бути відрахованим, отримувати стипендію. Студенти, для яких актуальними були саме мотиви запобігання невдач, показали невпевненість у власних силах, нечіткі професійні переконання і мали сумніви щодо необхідності працювати надалі за обраною спеціальністю. Також до цієї категорії належали студенти, які не вказували на інтерес до навчання, проте зазначали необхідність одержання вищої освіти та диплома.

При порівнянні успішності студентів з отриманими відповідями було встановлено, що в студентів, які навчаються на «добре» й «відмінно», пізнавальні та соціально значущі мотиви були виражені більше, ніж у «середніх» та «слабких» студентів, натомість прагматичні мотиви були більшою мірою притаманні останнім.

Також суттєві відмінності спостерігалися і при визначенні рівня навчальної мотивації. Так, «сильні» студенти показали потребу в отриманні міцних професійних знань і практичних навичок. «Слабкі» й «середні» студенти ж указували переважно на такі зовнішні чинники, як уникання покарань, бажання не бути відрахованими тощо.

Отримані результати дозволили констатувати, що мотивація до навчання – це комплекс спонукань, що складається з багатьох внутрішніх і

зовнішніх чинників, які в своїй взаємодії і спричиняють навчальну діяльність. Для успішного здійснення навчальної діяльності недостатньо лише наявності пізнавальної мотивації. Як переконливо засвідчило проведене діагностування, для студентів здебільшого є пріоритетною зовнішня мотивація, а не внутрішня. Це спричиняє появу мотивів що «розуміються», але ще не означає, що вони постають як мотиви, які насправді здійснюють вплив. Тому особливої уваги потребує формування внутрішньої пізнавальної мотивації.

Межі статті не дають можливості висвітлити всі аспекти окресленої проблеми. Перспективним напрямом дослідження, на нашу думку, може стати розробка комплексного підходу до підвищення навчальної мотивації студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Изучение мотивации поведения детей и подростков / под ред. Л. И. Божович, Л. В. Благоннадежиной. – М. : Педагогика, 1972. – 365 с.
2. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2003. – 512 с.
3. Леонтьев В. Г. Психологические механизмы мотивации учебной деятельности : учеб. пособие / В. Г. Леонтьев. – Новосибирск : НГПИ, 1987. – 89 с.
4. Маркова А. К. Пути определения уровня сформированности мотивации учебной деятельности / А. К. Маркова // Психологический журнал. – 1982.